

Den nordjyske Skudehandel.

Historie/Jyske Samlinger, Bind 5. række, 1 (1932)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ho/ho_5rk_0001-PDF/ho_5rk_0001_75598.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=75598>

pdf genereret den : 28/5-2008

Den nordjyske Skudehandel.

Ved C. Klitgaard.

Den Vareomsætning, der i tidligere Aarhundreder og i hensygnende Form lige til ca. Aar 1900 foregik mellem Vestkysten af Vendsyssel og Thy samt den nordlige Del af Ringkøbing Amt paa den ene Side og det sydlige Norge samt i det 19. Aarh. ogsaa England og Hamburg paa den anden Side, har oftere været omtalt i »Jyske Samlinger«, saaledes i 2. R. 4. Bd., 3. R. 1. Bd., 3. R. 6. Bd. og 4. R. 6. Bd. samt i »Tidsskrift for Toldvæsen« 1884 og i »Vendsysselske Aarbøger« 1916 m. fl. Steder.

Da denne saakaldte »Skudehandel« var af saa stor Betydning for Nordjyllands økonomiske Forhold, ligesom den ogsaa satte sig Spor i talrige Familieforbindinger paa begge Sider af Skagerrak, samt da man ogsaa i den senere Tid i Norge er begyndt at interessere sig for Emnet, er det maaske ikke ubetimeligt, at »Jyske Samlinger« endnu en Gang beskæftiger sig lidt med Sagen.

I »Jyske Samlinger« 3. I. 211 har jeg fremdraget en Ansøgning af 8. Aug. 1665 til Kongen, i hvilken Strandmændene paa Hanstholm og ved Klitmøller androg om Tilladelse til at vedblive med at sejle

til Norge med Korn og Mel for Thisted Borgere eller for sig selv, saaledes som de havde gjort fra Arildstid af; det var nu blevet dem forbudt af Borgmester Peder Justesen i Thisted, men efter at han 26. Jan. 1666 havde erklæret, at hans Forbud mod denne Sejlads var sket af Frygt for, at Kystboerne skulde undrage sig Erlæggelse af Told, fik Ansøgerne 24. Septbr. 1666 den ønskede Tilladelse ved kgl. Bevilling, og ved Plakat af 4. Septbr. 1680 gaves der atter Beboerne i Klitmøller samt i Blokhuset og ved Tornby Strand Tilladelse til at udføre Korn til Norge og indføre Trælast derfra mod at erlægge Told. For de sidstnævnte Steders Vedkommende og fra adskillige andre Steder som Thorup Strand, Klim, Slette Strand, Fureby, Skallerup og Kjul havde denne Vareudveksling med Norge dog allerede bestaaet i mange Aar, vel fra »Arildstid« af, men uden særlig Bevilling, idet der vel ikke var nogen, som følte sig brøsthodne over den; men medens Thyboerne selv sejlede til Norge med deres Baade, synes det udelukkende at være norske Skuder, der før ca. 1680 kom til Vendsyssel; de var mest hjemmehørende i Nedenæs Len (Arendalegnen), og i de talrige Vidnesbyrd om denne Byttehandel, jeg har fundet i vendsysselske Tingbøger og andre Steder, er jeg ikke truffet over danske Skuder i Fart, men vel norske, som var fragtet af vore Vestkystboere eller Opkøbere, »Pebersvende«, som drev Landprang.¹⁾

At norske Skuder ogsaa har sejlet paa Thy i første Halvdel af 1600erne, ser vi af et Brev fra Chri-

¹⁾ Jens Andersen fra Bisgaard i Fristrup i Børglum Sogn var 1683 „Købmand“ — vel Skipper — for Christian Reedtz til Børglum Kloster og tog 4. Novbr. 1680 Borgerskab i Skien, men havde 1676—83 sit Tilhold hos Anders Pedersen i Bisgaard (Jerslev H. Tgb. 16. og 30. Aug., 20. og 27. Septbr. 1683).

stian 4. til Christoffer Hvas, Lensmand paa Ørum, dateret 29. Maj 1647 (Jydske Tegnelser), hvori det hedder: »Eftersom Du vores naadigste Missive tilforn »bekommet haver anlangende de norske Skuder, »som paa Vesterstranden udi Dit Len med Bygnings- »tømmer plejer at indkomme og det til Bønderne for »Korn og Landsens Vare sælge, at det dennem ufor- »ment maa være, da ere vi nu naadigst tilfreds, at be- »meldte norske Skuder og andre flere, som med rede »Penge og Tømmerladning udi Dit Len ankommer, udi »Betaling Korn og hvis (∴ hvad) andet der udi Landet »kan falde, maa annamme herefter som tilforn, dog at »af hvis (∴ hvad), som igen udføres, den tilbørlige »paalagte Told og Rettighed til os og Kronen gives, »hvortil Du og nogle Strandfogeder haver at forordne, »som flittig Agt kan paagive, at med Tolden ingen Svig »eller Underslæb sker.«

Denne Vareomsætning paa Vestkysten var selvfølgelig Thistedboerne en Torn i Øjet, og de beklagede sig til Kongen derover, hvorefter der 25. Novbr. 1647 udgik følgende Brev til Anders Bille og Oluf Parsberg: »Eftersom menige Borgerskab udi vor Købstad Thi- »sted udi Thy underdanigst for os har ladet andrage, »hvorledes udi deres Bys Frihed (∴ Købstadens Læ- »bælte) af Norske og Danske skal ske stor Udskibning »med Korn, Tømmer og andet Landsens Frugt og »Fedme og det paa Vester Havstrand, som ingen Havne »skal findes, men som de formener paa ulovlige Havne, »saa og en Del udi Limfjord i deres Bys Frihed bedri- »ves, hvilket de formener mod de dennem af frem- »farne Kongen og af os naadigst givne og meddelte »Privilegier at ske og foretages, dennem paa deres »Næring til stor Skade og Afbræk« . . . , da skal Kom- missarierne snarest kalde nogle af Thistedborgerne til

sig paa et belejligt Sted med deres Bys Privilegier og Breve, som Kommissarierne skal gennemse med Henblik paa den foregivne Krænkelser af Byens Rettigheder, og derefter vil Kongen have udførlig Besked, hvorpaa han senere vil træffe Afgørelse i Sagen.

Endelig findes der i »Jydske Tegnelser« under Datum 10. Juli 1648 et kgl. Brev, hvori det hedder, at da Thisted Borgere har klaget over, at der imod deres Bys Privilegier begaas stort Forprang og Landkøb med Ind- og Udskibning af Bønder, Bondesønner og norske Folk, skal Christoffer Hvas have flittigt Indseende med, at der ikke drives ulovlig Handel, og han skal rejse Tiltale mod mulige Overtrædere af Recessen.

I Tiden 1670—1680 synes der at være foregaaet en væsentlig Ændring i Skudehandelens Forhold, idet der nu fremkom egentlige Købmænd, »Skudehandlere«, paa Vestkysten til Formidling af Vareomsætningen mellem Nordmændene og Bønderne, og Grunden hertil var utvivlsomt den i Købstæderne da indførte Konsumtionsbeskatning, bl. a. Portkonsumtionen, der bevirkede, at Landboerne søgte til Kystpladserne med deres Produkter i Stedet for til Købstæderne, og i anden Række medførte dette atter, at Skudehandlerne førte mange andre Slags Varer end de tilladte, idet de for en stor Del smugledes ind. Aalborg Købmandslav skildrer 1836, da man gennem Stænderforsamlingen vilde føre et Slag mod Skudehandelen, Forholdet ret drastisk, men maaske nok rigtigt, idet det siger, at det er notorisk, at Størstedelen af Vendsyssels og Han Herredernes Landbrugsprodukter udføres over Vestkysten, og at de fleste af de Købmandsvarer, der forbruges i disse Landsdele, ligeledes indførtes over Vestkysten; men undersøgte man Toldlisterne, vilde man med Forbavselse erfare, at næppe $\frac{1}{10}$ af, hvad

der efter Folkemængdens Størrelse og øvrige Omstændigheder maatte antages at blive produceret til Udførsel eller af, hvad der indførtes til Forbrug, blev fortoldet; følgelig maatte det blive ind- og uds muglet, og Købstæderne kunde derfor ikke konkurrere. 9 Aalborgkøbmænd erklærede, at der fra Vestkysten var blevet gjort dem Tilbud paa Leverance af Sukker, Kaffe m. m., ofte under den Betingelse, at Varerne skulde leveres paa et vist Sted, f. Eks. ved Nørresundby, hvorfra Bykøbmændene da paa egen Risiko kunde smugle dem ind i Aalborg (Lavets Kopibog 1836, S. 167—184).

Fra Middelalderen og op til ca. 1680 havde Ryaa tjent som Vandvej mellem Aalborg og det indre Vendsyssel, og Aalborg Storkøbmænd havde Filialer baade for Indkøb og Udsalg i B o l s k i f t e i Alstrup S. og S t a v a d i Thise S., ligesom ogsaa i V r e n s t e d, hvortil Varerne vel førtes pr. Vogn fra Ladepladsen ved Bolskifte (se »Jyske Saml.« 4. VI. 313 ff). Da Landbefolkningen som foran nævnt orienterede sig mod Vestkystpladserne i Stedet for mod Aalborg, sygnede denne Flodfart hen, og for de vestlige Egnes Vedkommende gik det aabenbart ligesaadan med Varetransporten ad Limfjorden mellem Aalborg og Ladepladserne i Han Herred; Vareomsætningen kom til at foregaa over Slette Strand, Klim Strand, Thorup Strand og Viksø-Hanstholm, hvor der opstod Skudehandlerforretninger.

For Vendsyssels Vedkommende giver denne Kursændring paa Erhvervslivets Omraade sig saa tydeligt til Kende i Ladepladsen L ø k k e n s¹⁾ Fremstaaen; de

¹⁾ Stedets oprindelige Navn var Fureby Løkke, s: en afgrænset Græsgang hørende til Fureby, jfr. Børglum H. Tgb. 6. Novbr. 1683.

5 Huse, og en Snes Aar senere var her 15, hvis Beboere første 2 Huse byggedes her 1678, men i 1688 var her ernærede sig af Handel og Ølsalg (jfr. »Jyske Saml.« 4. III. 59 ff).

Snart blev Løkken den betydeligste vendsysselske Skudehandelsplads, ligesom Klitmøller var det i Thy, og Løkken var ogsaa det Sted, fra hvilket den sidste Skude i denne Fart sejlede.

Som foran nævnt er der ikke i de talrige Vidnesbyrd, jeg har set om Skudehandelen i Tiden før ca. 1680, da Opsvinget kom, noget, der peger paa, at Vendelboerne og Han Herredsboerne selv har haft Skibe i Fart paa Norge, saaledes som Thyboerne havde; Vareudvekslingen fra Vendsyssel og Han Herred foregik ved Hjælp af norske Fartøjer, der kaldtes »Bageskuder«¹⁾, ligesom Folkene, der sejlede med dem, kaldtes »Bager«, »Bagger«, jfr. Nordbagge.

Men da Vestkysthandelen ved Aar 1680 fik saa stort et Opsving, blev det selvsagt formaalstjenligt, at Skudehandlerne, der som oftest var Folk af den højere Bondestand (Selvejere) eller ogsaa udenfor Bondestand, selv anskaffede sig Skuder, og dem fik Vendelboerne i Reglen ved Køb i Norge, medens Thyboerne selv byggede dem. I Rigsarkivet (Rentekammeret) findes en Pakke Akter vedrørende Skudehandelen, og deri gives Oplysninger fra 1741 og 42 om hvert enkelt Fartøj, som var indregistreret ved Hjørring og Thisted Toldsteder. Tolderen Poul Nielsen Børglum i Hjørring, der kom i dette Embede 1729, oplyser ligesom Herredsfoged Severin Brun i Han Herred, at der ikke i Vendsyssel og Han Herred bliver betalt Skude-skat 10½ Mark pr. Læst saaledes som i Thy, og Her-

¹⁾ Man ser dem undertiden kaldt Begeskuder, det er en Fejllæsning eller Fejlskrift.

redsfoged Brun mener, at Skudeejerne er blevet forskaanet for den, fordi de ikke bor indenfor nogen Købstads Frihedsdistrikt (Læbælte); men Forholdet er dog nok, at her ingen Skuder var, da Skudeskatten ved Resol. af 19. Decbr. 1705 fikseredes til nævnte 10½ Mark, og da her kom Skuder, var Øvrigheden ikke opmærksom paa denne Skat, som betaltes af Klitmøller, Vigsø og Hanstholm, men 1743 kom Skudeejerne saa til at efterbetale Skattebeløbet (Rentek. Kopibog 1743, fol. 95).

Tolderen Poul Børglum oplyser, at en af Skuderne fra Løkken (Jens Jensen Ejlersgaards) har været brugt siden ca. 1709, men den var næppe den første, der var hjemmehørende her. Endvidere siger Børglum, at i »forrige Tider« har alle de paa Hjørring Tolddistrikt (∴ fra Slette Aa til Raabjerg Skiver) farende Skuder været hjemmehørende i Nedenæs Len i Norge. Ved Omtale af Skuderne skal man benytte Lejligheden til at pege paa, at medens den katolske Tids Helgener jo efter Reformationen fristede en kummerlig Tilværelse paa Landjorden, idet »det papistiske Mørkes Vildfarelser« bekæmpedes med alle til Raadighed staaende Midler, var Havet endnu gennem hele det 18. Aarhundrede en Art Fristed for dem. Ganske som i Midlaldren træffes talrige Skibe med Helgennavne, og selv indenfor saa begrænset et Omraade som Vendsyssel og Han Herred og i en saa faatallig Gruppe Fartøjer — ialt 14 — træffer vi 3 »St. Peder«, 1 »St. Johannes«, 1 »St. Maria« og 1 »St. Catharina« samt 2 »Ebenezer« (∴ Hjælpens Sten)¹⁾. Den første her hjem-

¹⁾ I denne Forbindelse kan ogsaa bemærkes, at „Nødfre“ (Gaver af Penge eller Prydelser til Kirker fra Søfolk, som i Havsnød havde gjort Løfte derom) holdt sig langt op i det 18. Aarh. Se saaledes Regnskabsbøger for Hune, Lyngby, Fladstrand, Skagen og flere Kirker.

mehørende Skude, jeg har truffet omtalt, tilhørte 1705 Skudehandler Anders Christensen Sand i Knolde i Skallerup Sogn og Købmand Jens Christensen i Hjørring; de solgte den nævnte Aar til Jordan Henriksen paa Kjettrupgaard og Skipper og Borger i Kragerø Chr. Laursen Borup, og sidstnævnte købte 1707 Jordan Henriksens Part, men betalte ikke, hvorfor Henriksen 1709 lod gøre Arrest i Fartøjet, der laa ved Kjettrup Strand, og som da havde 2 Kragerøfolk om Bord, men tidligere havde Jens Nielsen i Løkken sejlet paa Norge med den, og den var blevet repareret i Løkken (Tgb. 7. Septbr. 1709). Under den store nordiske Krig 1709—1720 synes Vestkysthandelen særlig at have blomstret, men da var Sejladsen i Kattegat jo ogsaa forulempet af svenske Kapere, og Løkkens Opsving vakte berettiget Misundelse i Hjørring, der gjorde Forsøg paa at faa Løkken placeret indenfor sit Frihedsdistrikt (2 Miles Grænsen), hvilket dog ikke lykkedes (jfr. »Jyske Saml.« 4. III. 63 f.). Ved denne Lejlighed tiltalte Hjørring-Borgere 11 Beboere i Løkken og 1 i Fureby Hvarre for uberettiget Næringsbrug med Købmandskab, Krohold og Sejlads, og deriblandt var Købmændene Sr Thomas Thomsen Wittrups Enke¹⁾, Niels Bruun, Svend Thomsen Lund²⁾ og Jens Jensen Ejlersgaard³⁾ samt flere Skippere⁴⁾, bl. a. Chr. Sand, hvilket Navn har holdt sig i Løkken til vor Tid.

I Børglum-Jerslev H. Tingbog 1717—1718 forekommer en meget vidtløftig Sag angaaende Beskadigelse af et Parti Korn tilhørende et Par norske Købmænd, hvilken Ladning var blevet beskadiget ved at henligge for længe i Skuden, der laa ved Løkken, fordi Skippe-

1) Th. Wittrup, † 1718.

2) Fra Dronninglund, † 1747, Legatstifter.

3) Fra Ejlersgaard i Vrensted, † 1744.

4) Børglum-Jerslev Tgb. 9. Febr. 1719.

ren Christen Jensen Thise var blevet belagt med Arrest af Præsten Mag. Ejler Dyssel i Vrensted, der mente, at han var henhørende til Præstens Stavn. Af et af de under Sagen førte Tingsvidner ser vi, at Skudehandelen ogsaa dreves med fuld Kraft om Vinteren, hvilket dog muligvis kan skyldes Krigsforholdene.

13. Oktbr. 1718 vidnedes nemlig paa Børglum-Jerslev H. Ting, at 19. Febr. 1717 gik Skipper Jens Knudsen fra Blokhus med sin Skude og kom d. 20. til Sandvigen ved Arendal, hvor han laa i 14 Dage, og allerede 26. var Isen saa stærk, at ingen kunde komme op til Arendal. Han vilde dog ogsaa længere østpaa, hvor han havde hørt, at Kornet var i højere Pris, og han gik saa til Kragerø.

Skipper Peder Mortensen af Ø. Brogaard i Jesmark Sogn gik med sin og Medrederes Skude fra Blokhus 20. Febr. 1717 og kom 21. til Havøsund $\frac{1}{2}$ Mil fra Arendal, men kunde ikke komme til denne By for Is, Sne og Modvind, hvorfor han blev liggende i 14 Dage og kom saa ind til Sandvigen $\frac{1}{4}$ Mil fra Arendal, hvor han laa i 3 Uger. Imidlertid kom Christen Jensen Thise med sin Skude fra Løkken Strand og blev ogsaa liggende og ligeledes Christen Pedersen Holmsø fra Slettestrand med sin Skude samt Anders Christensen Hjortels (fra Blokhus), Jens Jensen Ejlersgaard fra Løkken, Morten fra Holmen (s: Hanstholm) og Jens Nielsen fra . . .? Nogle af dem sejlede senere østerpaa, men 4 Skuder blev liggende i 5—6 Uger. Saa kom to hollandske Skippere, som lod Isen skære op til Arendal, og da fulgte de jyske Skippere efter og laa i Arendal ca. 14 Dage og solgte deres Gods; af den gemene Mand fik de 2 Rdl. pr. Td. Rug og 9 Mark pr. Td. Byg, men ikke saa meget af Borgerskabet.

Forinden jeg slutter denne lille Handelsberetning, skal jeg endnu pege paa, at ligesom Skudehandlerne

og Skipperne i 1700erne som oftest var Folk fra helt andre Egne end der, hvor de drev deres Virksomhed, og saaledes ikke i Vendsyssel som i Thy hørte til den egentlige Kystbefolkning, men almindeligvis stod over dem i social Henseende, saaledes var ogsaa en Mængde Folk fra andre Egne og af de højere Samfundsklasser interesseret i Skudehandelen som »sleeping partners«; der var Godsejere og Herregaardsforpagtere, Præster og velstaaende Selvejerbønder o. fl., og gik Skudehandleren end i Træsko og talte Bondemaal ligesom Storkøbmændene i Hjørring i Forfatterens Barndom, saa var de dog »honnette« Personer, der tituleredes Sr og Monsr.
